

O PROMĚNĚ ŽIVOTNÍCH DRAH (PŘEVÁŽNĚ)**Z KVANTITATIVNÍ PERSPEKTIVY / MARTA VOHLÍDALOVÁ**

HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, JAROSLAVA, KREIDL, MARTIN (EDS.). 2012.

PROMĚNY PARTNERSTVÍ: ŽIVOTNÍ DRÁHY A PARTNERSTVÍ V ČESKÉ SPOLEČNOSTI.

PRAHA: SLON.

Kniha, na níž se kromě editorů Jaroslavy Hasmanové Marhánkové a Martina Kreidla podíleli Barbora Hubatková, Alena Pařízková, Ladislav Rabušic a Martina Štípková, si klade za cíl mapovat proměny partnerského života z perspektivy životních drah.¹ Tato perspektiva vychází z předpokladu, že naše životní události, a to včetně přechodů úzce spojených s naším rodinným a partnerským životem, nejsou náhodným sledem událostí, ale že je možné tyto události smyslně popsat a vysvětlit v kontextu strukturálních a společenských podmínek, které významným způsobem formují naše individuální volby. Svým způsobem se tak tento přístup vymezuje vůči některým současným individualizačním teoriím, které kladou důraz na stále větší prostor osobní volby a individuálních rozhodnutí v našich životech a specificky v oblasti rodinného a partnerského života (viz např. Giddensův koncept čistého vztahu). Přístup studia životních drah však ukazuje, že nejsme natolik svobodní, jak bychom se mohli na první pohled domnívat, a to ani tam, kde bychom to čekali nejméně. Kniha, která ukazuje, jak jsou naše rozhodnutí týkající se rodinného a partnerského života ovlivněna např. pohlavím, vzděláním nebo příslušností ke generaci, přitom navazuje na současný trend studia životních drah, který je v posledních dekadách dobře patrný také v české sociologii rodiny a soukromého života.

Kniha je rozdělena do dvou částí – na část zaměřenou na obecnější popis proměn časování životních událostí v životní dráze a část představující studie dílčích událostí a přechodů, jakými jsou např. vstup do manželství nebo partnerské

dráhy po rozvodu nebo ovdovění. První část knihy s názvem „Proměna životních drah“ otevírá kapitola Aleny Pařízkové věnovaná vývoji sociologických přístupů ke studiu životní dráhy, která je zároveň jedinou neempirickou kapitolou v knize a která slouží jako určité uvedení do problematiky studia životních drah. Následující kapitola Martiny Štípkové a Martina Kreidla popisuje, jak se proměňuje časování ukončení vzdělání, získání prvního zaměstnání a založení rodiny, a autoři v ní identifikují proces destandardizace životních drah v české společnosti, který je podle jejich názoru patrný v několika různých oblastech. Konkrétně jej spatřují v odklonu od univerzálního výskytu sledovaných událostí v životech lidí, jako jsou manželství či rodičovství, vynoření nových etap životní dráhy souvisejících s prodlužující se dobou mezi ukončením vzdělání a ekonomickou samostatností, ve vzrůstající rozvolněnosti jednotlivých přechodů, zejména pokud jde o vztah mezi manželstvím a rodičovstvím, a v rostoucí různorodosti sledu životních událostí (autoři identifikovali rostoucí podíl mladých lidí s nízkým vzděláním, kteří ani ve věku kolem 30 let nenabývali pracovní zkušenosti, nebo rostoucí podíl vysokoškoláků, kteří nevstoupili do manželství a nemají děti).

O proměně standardů životní dráhy vypovídá druhá empirická kapitola, tedy kapitola Martiny Štípkové, která se zaměřuje na nesezdaná soužití. Ukazuje, že u mladé generace se nesezdané soužití a předmanželská kohabitace stávají určitou normou, zatímco přímé vstupy do manželství jsou jevem velmi ojedinělým. Podstatným zjištěním této ka-

vé hodnotě převyšující 145 milionů dolarů. Tato částka ale není konečná, neboť samy instituce k projektům přispívají ze svých rozpočtů, údajně částkou 230 000 až 250 000 dolarů ročně. Projekty zahrnují široké spektrum aktivit od podpory individuálních vědkyň v intencích přístupu „naprav ženy“ – profesní rozvoj, síťování, rozvoj dovedností pro vedoucí pozice, zviditelňování vědkyň, mentoring na postdoktorské úrovni a podpora vědkyň jiné barvy pleti než bílé. Druhou částí projektů jsou iniciativy, které se zaměřují na proměnu procedur a politik instituce (např. integrace práce a soukromého života, nastavení systému tenure). A co ukazuje uplynulých čtrnáct let programu ADVANCE? Přispěl k obrovskému rozmachu teoretických a empirických studií, v univerzitních kampu- sech se běžně diskutuje o fungování a roli nevědomých genderových předsudků, existují silné příklady toho, co funguje, a program pochopitelně ovlivnil profesní rozvoj mnoha akademiček na amerických univerzitách. Nejdůležitějším přínosem programu je ale podle Mitchneck pochopení a uznání toho, že institucionální kontext hraje klíčovou roli. Více informací najdete na portálu ADVANCE (<http://www.portal.advance.vt.edu/>).

Programová ředitelka projektu ADVANCE na Washingtonské univerzitě Joyce Yen se zaměřila na fungování nevědomých předsudků. Sama se s nimi mnohdy setkává – protože je asijského původu, od lidí si často vyslechne poznámky o tom, že její angličtina je skutečně výborná (na to odpovídá: ano, je výborná, a je to také bohužel jediný jazyk, kterým mluvím). Joyce Yen jako příklad fungování nevědomých předsudků uvedla ocenění Alana T. Waterman udílené NSF. Jde o nejvyšší americkou cenu pro mladé vědce a vědkyně do 35 let. Posledními jedenácti držiteli jsou muži. Yen se pak řečnický táže, jsou všichni tito muži skvělí vědci? Bezpochyby ano. Zaslouží si toto ocenění? Bezpochyby ano. To ale neznamená, že neexistují vědkyně, které si je nezaslouží úplně stejně. A vzhledem k výraznému vychýlení ve prospěch mužů jde o vzorec, který nám něco důležitého říká. Říká nám, že práce mužů je hodnocena výše

pitoly je také to, že navzdory obecné debatě týkající se růstu podílu singles mezi mladými lidmi, se nepotvrzuje, že by současná mladá generace odmítala život v páru. Autorka totiž zjistila, že podíl lidí, kteří do 30 let věku nemají zkušenosti s korezidenčním vztahem, zůstává mezi generacemi zhruba stejný. Jak tedy uzavírá autorka, lidé se nevyhýbají vstupům do korezidenčních vztahů, pouze místo do manželství vstupují častěji do nesezdaných soužití. Mladá generace tedy zdá se není o nic individualističtější a nemá o nic menší chuť sdílet svůj život s partnerem než generace jejich rodičů, jak jí bývá někdy neprávem vytýkáno.

Druhá část knihy s názvem „Partnerství, stratifikace a sociální mobilita“ přináší šest dílčích empirických studií konkrétních aspektů životních a partnerských přechodů, které se snaží zasadit proměny v partnerském a rodinném životě do kontextu strukturálních podmínek, společenské situace a sociodemografických charakteristik jedinců. První dvě kapitoly jsou věnovány vztahu mezi rodinnými přechody a vzděláním. Martina Štípková se věnuje vzdělanostní homogamii rodičovských párů a jejich proměně a dochází k překvapivému a společensky závažnému zjištění, že vzrůstá homogenizace rodičovských párů s nejnižším vzděláním, což může mít za následek rostoucí sociální rozdíly mezi různými společenskými vrstvami a negativní dopady zejména na děti z těchto nejnižších vzdělanostních skupin. Je přitom zřejmé, že zjištění vyplývající z této kapitoly by bylo možné použít také jako argument pro podporu soustavné a cílené práce s dětmi z těchto rodin i kvalitní předškolní péče a práce se znevýhodněnými skupinami.

Kapitola Martina Kreidla sleduje vzdělanostní stratifikaci vstupu do manželství a to, jakým způsobem se proměňoval vztah mezi sňatečností a vzděláním po roce 1989. Dochází přitom ke zjištění, že ústup od manželství byl silně determinován vzdělanostní úrovní, kterou zároveň chápe jako proměnnou úzce spojenou s pozicí jedince v sociální struktuře. V nejnižších vzdělanostních skupinách se lidé podle něj od

manželství odkláněli nejrychleji, což interpretuje jako důsledek specifických sociálních a ekonomických rizik, kterým byla tato skupina vystavena po roce 1989. Celá analýza je však prováděna na datech více než 12 let starých, a bohužel tedy neodpovídá na otázku, jak se odvíjí vztah mezi vzděláním a sňatečností v současnosti.

Další kvantitativní kapitola – Martina Kreidla a Barbory Hubatkové – se věnuje v českém kontextu jen velice málo probádanému tématu partnerských drah po rozvodu a prezentuje popisná zjištění týkající se intenzity vstupu do nových korezidenčních svazků po rozvodu, toho, zda jde o nesezdaná soužití či manželství, jak se tento trend proměnil mezi jednotlivými generacemi a jaké další charakteristiky vstupy do těchto partnerství ovlivňují.

Poslední kvantitativní kapitola autorského kolektivu B. Hubatková, M. Kreidl, M. Štípková a L. Rabušic je věnována dopadu rozvodu na vzdělanostní šance dětí. Na datech z roku 2005 kapitola potvrzuje v zahraniční literatuře dobře popsanou a známou skutečnost, že rozvod rodičů negativním způsobem ovlivňuje šanci dětí získat terciární vzdělání. Ze skutečnosti, že rozdíly v šancích dětí se neliší, ani pokud je kontrolován vliv vzdělání rodičů a jejich zaměstnanecký status (měřený ISEI), autoři vyvozují, že spíše než horším socioekonomickým postavením rozvedených rodin jsou vzdělanostní šance těchto dětí ovlivněny psychologickými a sociálními okolnostmi rozvodu. Domnívám se přitom, že s tímto závěrem je možné polemizovat. Prezentovaná data totiž přináší jen velice omezený obraz rozvedených rodin a dostatečně nepostihují problém sestupné mobility pečujících rodičů, stejně jako ani relevantní strukturální bariéry, na které tyto rodiny narážejí a které mohou mít v konečném výsledku za následek sníženou úspěšnost dětí z rozvedených rodin při získání vysokoškolského titulu. Je přitom zřejmé, že skutečně společensky závažné výsledky by patrně přineslo právě hlubší a detailnější zkoumání toho, co stojí v pozadí těchto nerovností.

a lépe a ženské úspěchy nejsou vidět. Jaké jsou dopady nevědomých předsudků? Snížená očekávání, nerovnost v hodnocení, různě formulované doporučující dopisy, omezené a úzké představy o excelenci a vylučování. A jak na předsudky? Je nutné uznat, že problém existuje, zamyslet se nad vlastní rolí v systému a vytvořit situaci, kdy se lidé budou cítit odpovědní za změnu situace. Že to jde, ukazuje Pioneer Award udílená National Institutes of Health. Cena měla původně nejasná výběrová kritéria, důraz byl kladen na to, že se nominovaní měli sami chválit, důležitou roli hrály doporučující dopisy a byla hodnocena osobní prezentace (a ne vědecké výsledky samotné). Mezi prvními devíti oceněnými nebyla žádná žena. Pak došlo ke změně. Změnila se kritéria, nominační proces, externím hodnotitelům byl poskytnut trénink, proběhl nábor a informace o ceně byla široce rozšířena. Jak uzavřela Joyce Yen, „pak přišly ženy...“. Jak říká Jackson Katz: „Nepotřebujeme trénink citlivosti (sensitivity training), potřebujeme trénink toho, jak správně lidi vést a zastávat vedoucí posty (leadership training).“

„JE NUTNÉ, ABY LIDI MĚLI POCIT, ŽE NA TOM VEČÍRKU MUSÍ BÝT“:

**ZPRÁVA Z KONFERENCE STRUKTURÁLNÍ ZMĚNA NA PODPORU GENDEROVÉ ROVNOSTI
VE VÝZKUMNÝCH ORGANIZACÍCH / Marcela Linková**

Ve dnech 21. a 22. listopadu 2013 se v litevském Vilniusu konala pod záštitou litevského předsednictví a Evropské komise konference Strukturální změna na podporu genderové rovnosti ve výzkumných organizacích. Konference se zaměřovala na všechny klíčové hráče: národní státy, výzkumné a vysokoškolské instituce, vědecké spolky a společnosti i grantové agentury. Téma strukturální

Druhá část knihy obsahuje také jediné dvě kvalitativní kapitoly knihy, které se zaměřují na roli partnerství, a to v příbězích mladých českých pracovních migrantů ve Velké Británii autorky Aleny Pařízkové, a kapitolu Jaroslavy Hasmanové Marhánkové věnovanou zcela opomíjenému a tabuizovanému tématu partnerského a intimního života ovdovělých žen, která svou kvalitou, teoretickým rámováním, poutavostí výkladu i citlivostí interpretační práce jednoznačně představuje zlatý hřeb knihy. Její kapitola přináší překvapivý pohled na starší ženy, které své názory na rodičovství a partnerství zásadním způsobem proměňují v souvislosti se svými životními zkušenostmi. Jen málokdo by přitom očekával, že právě vdovy patří k průkopnicím nejvíce individualizovaných životních forem, jako je soužití „spolu, i když zvlášť“ (*living apart together*) apod. Kvalitativní analýza názorně ukazuje, jak se tyto ženy stávají kritické vůči klasické podobě genderové smlouvy, vůči manželství a často i kohabitaci, a jak začínají s přibývajícím věkem preferovat vztahy s odděleným bydlením. V souvislosti s touto kapitolou čtenáře napadne, že je velká škoda, že v knize není více takových kapitol, které by takovým způsobem pracovaly s kvalitativními daty.

Knihy přináší řadu zajímavých a společensky závažných zjištění. Obávám se však, že pro čtenáře z řad laické veřejnosti, případně pro ty, kteří nejsou zběhlí v pokročilých kvantitativních metodách, může být určitou bariérou její nepříliš velká čtenářská vstřícnost a celkově silně deskriptivní charakter. Druhým momentem, který knize podle mého názoru ubírá na čtenářské vřidnosti, je také skutečnost, že patrně kvůli množství probíraných témat a velikosti autorského týmu se autorům a autorkám úplně nepodařilo udržet jednotného ducha monografie. Spíše než jako vnitřně provázaná monografie, kterou spojují a zároveň i uvozují určitá společná východiska či teoretický rámec a kde jsou kapitoly do určité míry provázány nebo na sebe navazují, tak kniha místy působí spíše jako soubor na sobě nezávislých studií. Kniha nicméně přináší řadu analýz a dat, které v českém kontextu dosud nebyly publikovány a na které bude jistě možné dobře navazovat.

Poznámky

1 Recenze vznikla v rámci projektu MŠMT ČR č. LE12003.

VŠECHNO, CO JSTE CHTĚLI VĚDĚT O FEMINISMU... /

KATEŘINA MACHOVCOVÁ

HOOKS, BELL. 2013. *FEMINISMUS DO VRECKA. O ZANIETENÝCH POLITIKÁCH*. BRATISLAVA: ASPEKT.

Chcete se dozvědět základní informace o tom, čím se feminismus vlastně zabývá? Jak se feminismus staví k některým kontroverzním tématům? Chcete se dozvědět, jak feminismus reaguje na některé výhrady? Jak se feministické hnutí myšlenkově vyvíjelo a proměňovalo? Odpovědi na tyto otázky s největší pravděpodobností naleznete v útlé knížečce au-

torky bell hooks. Publikace *Feminism is for everybody: Passionate Politics* (2000) vyšla v roce 2013 ve slovenském překladu Jany Juráňové, známé feministky ze sdružení Aspekt, pod názvem *Feminizmus do vrecka: o zanietených politikách*.

bell hooks, vlastním jménem Gloria Jean Watkins, je ikonou současného feministického hnutí, která je zná-

(nebo kulturní a institucionální) změny se zde řešilo z hlediska managementu organizací, jejich vedení, budování pracovní kultury, která nebude vytvářet překážky pro profesní uplatnění žen, a z hlediska integrace genderové dimenze do obsahu výzkumu a inovací. Konference se konala pod patronací litevské prezidentky a svůj pozdrav na konferenci poslala i komisařka Maire Geoghegan-Quinn. Plenární diskuse se první den věnovala redefinici problémů a rozšíření odpovědností tak, aby ve výzkumných organizacích a na vysokých školách bylo možné nastartovat strukturální změny.

Profesorka Isabelle Vernos, členka Vědecké rady Evropské výzkumné rady (ERC) a předsedkyně pracovní skupiny Gender Balance, ve svém vystoupení uvedla, že hlavní překážky profesního uplatnění vědkyň leží v kulturní rovině genderových stereotypů, v obtížích s kombinací profesního a rodinného života a v nedostatku vzorů. ERC se otázce genderové rovnosti v současné době intenzivně věnuje. Monitoring dat ukazuje, že hlavním problémem je nízká účast žen v soutěžích ERC a jejich nižší úspěšnost. Proto se v posledním období ERC zaměřila na otázku, zda mohou v hodnocení projektů a ve formulářích žádosti o projekt existovat genderové předsudky. Zkoumali tedy, jaký typ informací ERC ve formulářích vyžaduje. Ukázalo se, že kolonka, kde vědci a vědkyně měli popsat své největší úspěchy, je problematická. Ženy totiž mají zábrany samy sebe vychvalovat. Srovnání toho, co ženy skutečně dokázaly, s tím, jak své výsledky vykreslily, ukázalo, že ženy své úspěchy prostě nestavějí tolik na odiv. ERC proto tuto kolonku zrušila. Pokud totiž žijeme v kultuře, kdy nejen že se od žen neočekává, že by se měly vychloubat, ale jsou za takové chování i společensky sankcionovány, pak nelze předpokládat, že tato kulturní determinanta najednou zmizí, když vědkyně žádají o granty. Taková kolonka dává mužům nezaslouženou výhodu, která plyne pouze z genderové organizace společnosti a rozdílných očekávání, která máme na chování žen a mužů.